

Den faldne frue

*Var Marie Grubbe hjerneskadet?
I anledning af HjerneÅret har en
af det 17. århundreders
store danske kvindeskikkelser
været til undersøgelse.*

Nu om stunder kendes Marie Grubbe nok bedst fra J.P. Jacobsens roman fra 1876.

Hendes mærkværdige skæbne har fængslet både forfattere og læsere. Hun blev tidligt gift med en kongesøn, var ham utro og blev efter skilsmissen atter gift med en rig adelsmand. Også ham var hun utro og blev skilt fra, hvorefter hun stak af fra det hele med gårdens kusk. Hun levede et usselt liv med ham og endte med at få fattighjælp.

Når man som neuropsykolog læser om Marie Grubbe, er det oplagt, at hun må være den allerførste person, som udførligt beskrives med følgerne efter en skade i hjernens pandelapper. De mange forfattere, der har beskæftiget sig med hende som person, vidste det imidlertid ikke. Og det gjorde hendes samtid heller ikke.

Styrt fra hesten

Marie Grubbe havde påfaldende mange af de symptomer, som er typiske ved et „frontallaps-syndrom“, og jeg vil karakterisere hende som svært hjerneskadet.

Havde hun levet i dag, ville hun have fået tilbudt genoptræning på et hjerneskadecenter og herefter være kommet under beskyttede forhold, da hun aldrig ville blive i stand til at tage vare på sig selv.

Marie Grubbe kan meget vel være blevet skadet efter styrt fra en hest. Flere forfattere beskriver et vildt ridt i tordenvej. Efter en sådan formodet skade efter slag i hovedet ville hun stadig være den samme kønne og in-

telligente kvinde, men hendes personlighed ville være totalt ændret. Evnen til at træffe fornuftige beslutninger og lægge planer for sin egen livsførelse, som i det mindste kunne sikre „overlevelse“, var blevet ødelagt. Tænk blot på, at der på Marie Grubbes tid var dødsstraf for at bestride hor, hvilket hun alligevel gjorde i stor udstrækning.

Som andre med samme type hjerneskade lærte hun aldrig af sine fejltagelser, men gentog dem på en stereotyp og rigid måde.

Moralsk fornedrelse

Nu vil læseren sikkert indvende, at hun måske altid havde været asocial og impulsiv. Men det er ikke sandsynligt. I så fald ville man næppe have arrangeret bryllup med en kongesøn, hun ville ikke have været hoffets yndling, hvilket hun var en overgang, og Frederik den 3. ville næppe have skrevet digt til brylluppet, hvis man havde antaget hende for en særling.

Allerede Amalie Skram efterlyser en forklaring på Marie Grubbes personlighedsændring, da hun i en anmeldelse af J.P. Jacobsens bog finder den „fuldkommen psykologisk begrundet og forklaret undtagen på et enkelt, men rigtignok et meget væsentligt punkt, nemlig i Marie Grubbes intellektuelle og moralske Fornedrelse i hendes andet ægteskab.“

Videre skriver Amalie Skram: „Men her på dette punkt har han svigtet, måske fordi Fremstillingen her vilde have stillet de største Fordringer, og fordi Forklaringen her vilde havt de dybeste Gaader at løse.“

Beskadigelse af frontallapperne kan medføre svære personlighedsændringer, idet der sker forstyrrelser i nogle af de højeste menneskelige funktioner. Evnen til at planlægge og regulere adfærden kan helt mistes, og personen styres af impulsivitet og of-

te med en forkærlighed for det seksuelle. Evnen til selvindsigt og indlevelse i andres situation formindskes, og situationsfornemmelsen kan helt mangle. Temperamentet bliver svært at styre. Følelsesmæssigt virker personen flad og uengageret, og tænkningen bliver stereotyp og gentagende.

To eksempler

Første gang en frontallapsskadede person blev beskrevet i faglitteraturen, var i 1868. Det var en malende beskrivelse af Phineas Gage, som kom til skade under arbejde med at sprænge klipper væk fra en kommende jernbanestrækning. Han blev med stor kraft ramt af en metalstang under venstre øje, og stangen borede sig ud gennem forreste del af kraniet.

Gage overlevede uden fysiske og intellektuelle mén, men personlighedsmæssigt var han ganske forandret. Han var blevet ustadig, uærbødig, grovkornet, og han viste sig fuldstændig hensynsløs overfor andre. Han var uimodtagelig for irettesættelser og råd, hvis de var i konflikt med det, han havde lyst til. Indimellem var han hårdnakket, egensindig og stædig – og på samme tid lunefuld og vankelmodig. Han planlagde og påbegyndte mange ting uden at udføre noget. Han endte med ikke at kunne tage vare på sig selv og sin familie.

En anden ofte beskrevet person med frontallapsskade er Elliot fra 1985. Han var en ung og meget intelligent mand, som blev opereret for en svulst i hjernen, hvor det var nødvendigt at fjerne den nederste del af begge frontallapper. Før operationen havde han været overordentlig succesrig med en god stilling og et godt ægteskab. Han var en god far for sine to børn, levede et godt socialt liv og var forbillede for sine yngre søsken-

de. Efter operationen var hans intelligensniveau det samme, men han var ikke den samme person. Han kastede sig ud i katastrofale forretninger, som førte til fallit. Han blev skilt to gange, anden gang efter seks måneders ægteskab med en prostitueret. Han var ude af stand til at beholde et job, og hans planer for fremtiden var helt urealistiske. Det var ikke muligt for ham at klare sig selv eller en familie, og han endte under beskyttede forhold. Interessant er det, at han kunne ræsonnere ganske normalt om moralske og sociale spørgsmål, selv om han personligt handlede helt anderledes.

Enkelte forsøg med Elliot og med personer med lignende hjerneskade tyder på, at de mangler evnen til at aktivere en kropslig fornemmelse med relation til belønning og straf. Det er en mekanisme, vi normalt ikke tænker over, men som hele tiden vejleder os. Prøv blot at fornemme i kroppen, hvordan det ville føles at blive grebet i færd med at stjæle i supermarkedet. Man lader være, ikke sandt? Sådanne kropsfornemmelser skal guide os i situationer, hvor der skal vælges eller planlægges.

Deroute

Når man læser om Marie Grubbe i både litteraturen og biografierne, er det slående, hvor meget hun ligner disse personer.

Marie Gruppe levede 1643-1718. Hun mistede sin mor som 4-årig og voksede op hos faderen Erik Grubbe på Tjele. Som 17-årig blev hun gift med den unge kongesøn Ulrik Frederik Gyldenløve, men allerede kort efter brylluppet viste hun efter Gyldenløves vidnesbyrd en „umanerlig og moros comportedement“, noget i retning af umanerlig og egensindig opførsel. Ifølge skilsmisseaktene indlod hun sig i forhold til en række andre mænd, og Gyldenløve sendte hende

Den faldne frue

*Efter skilsmissen fra
Gyldenløve rejste hun uden
faderens viden og vilje til udlandet,
hvor hun på knap to år
brugte hele sin medgift*

► ► ► tilbage til faderen syv år efter brylluppet. Hun fik sin medgift tilbage, og den kontante del på 12.000 rigsdaler (efter nutidige forhold et millionbeløb) ødslede hun bort under et to-årigt ophold i udlandet.

Hun vendte træt, pengeløs og dårligt klædt hjem til Tjele, hvor faderen nogle år senere arrangerede et ægteskab med adelsmanden Palle Dyre. Marie fortsatte imidlertid sin utidige opførsel, og Palle Dyre krævede skilsmisse. Marie påstod sig frifundet „som en ærlig ægtehustru“. Faderen forlangte hende i 1690 i en klage til kongen indespærret på Hammershus „for hendes forargelige levnedsskyld“. Senere indledte hun et forhold til kusken Søren Ladefoged og fulgte ham i hans skiftende levkår som lirendrejer og tærsker. De havnede til sidst i Borrehuset på Falster, hvor de forarmede ægtefolk drev en slags smugkro.

Hun døde i 1718 omtrent 75 år gammel. De sidste tre år af sit liv fik hun fattighjælp, og hun blev begravet uden kiste.

Marie og Søren

Marie Grubbe kan som nævnt udmærket være blevet skadet efter styrt fra en vild hest. Personlighedsændringen gav sig herefter udtryk i en let vakt irritabilitet og aggressivitet med stærke følelsesmæssige udladninger. Hendes far skriver eksempelvis til Christian den 5., at han hav-

de påtalt hendes uskikkelige levned, hvorpå „skjeldede hun mig skammelig over, og sagde iblandt andet: See hvor han sidder og blavrer, veed ikke selv hvad han siger, med mange flere uhøviste Ord, som jeg undseer mig ved, og skammer mig ved at sige“.

Hendes følelsesmæssige fladhed og manglende følelsesmæssige engagement viser sig ved, at skilsmissen fra Gyldenløve og senere ægteskabet med Palle Dyre ikke synes at berøre hende særligt.

Mest markant var hendes dårlige sociale tilpasning med manglende hensyntagen til gængse normer. I en biografisk skitse beskrives Maries åbenlyse forhold til Søren, der vakte forargelse hos gårdens tyende, såvel mænd som kvinder. Skandalen blev hurtigt almindeligt kendt i hele Jylland. Da Palle Dyre ønskede skilsmisse, indledte man en undersøgelse af sagen, og tyendet blev afhørt. En af pigerne fortæller, at Søren ofte sov hos fruene om natten, mens hun selv blev sendt ud i køkkenet og kunne sidde der hele natten. Senere tog fruene ikke så store hensyn til pigen, „og saasart Lyset var slugt og Pigen havde lagt sig i sin Seng, som var i samme Stue, hørte hun, at Ladefoged lagde sig i Fruens Seng, uden at skamme sig for Pigen, som var tilstædde.“

Marie Grubbe kunne ikke strukturere sin hverdag, så der kom noget meningsfyldt ud af den. Hun var rastløs og planløs, hvilket et af vidnerne

beskriver på følgende måde: „...og Fruen havde aldrig Roe og Taal uden når Søren var hos hende“. Samme vidne måtte ofte om natten hente Søren op til fruene.

Galanterier

Marie Grubbes tænkning var præget af manglende fleksibilitet, og hun havde svært ved at ændre indstilling og tilpasse sin adfærd efter vekslende krav. Mens hun var gift med Gyldenløve, tog hun initiativ til at indlede et forhold til ægtefællens sekretær (Joaachim Lambert) ved at skrive, at hun „elskede hannom, og om hand vilde elske hende igjen, og ey glemme hende, og om aftenen anstilled Juleleeg med hannom og andre“. Hun sendte ham gaver: tørklæder, ringe og armbånd af hestehår.

Også en franskmænd ved navn Blanquefort indledte hun et forhold til. Initiativet kom igen fra hende og på helt samme måde: hun skrev kærlighedsbreve og sendte fornemme gaver. Da hun senere indledte forholdet til Søren, tilpassede hun ikke sin adfærd til de nye omstændigheder, men sendte også ham kostbare gaver, som slet ikke var anvendelige for en så simpel person. Han fik bl.a. en hue med guldbroderier på grøn atlask, en elfenbenskam, en pung vævet af guld og sølv, fine kniplingshandsker og meget meget mere.

Efter skilsmissen fra Gyldenløve rejste hun uden faderens viden og vilje til udlandet, hvor hun på knap to år brugte hele sin medgift. Faderen skriver i et brev, da hun kom hjem: „... og (hun) havde næppe det, hun kunde klædde sig med.“ Hun lovede bod og bedring, men alligevel „levede hun meget slemmere end tilforn“.

Rettergang

Den manglende realitetsopfattelse og selvindsigt får man tydeligt indblik i ved at læse Marie Grubbes egne breve i forbindelse med hendes og Palle Dyres skilsmissegang. Trods opfordringer ville hun ikke indfinde sig i retten: „For at møde i Morgen i den Sag Palle Dyre imod mig anfanget haver, så tierer til venlig Giensvar, at det ikke anstaar mig som en Dame, at møde i en sådan Rettergang“.

Marie Grubbe følte sig bestemt som en fin dame, der havde krav på en bedre behandling. Hun forstod ikke, at hendes skammelige opførsel og stort set ensidige omgang med tyendet var uforenelig med hendes fornemhed. Hun beklagede sig i et brev over, at det kun var folk af lav herkomst, som vidnede i hendes sag og fratog hende ære. I sagens akter forklares dette således: „Højere Stands-

Personer end Vidnerne ere, haver hun nu i lang Tid ikke villet være i Omgængelse med, hvorføre ei høiere Personer til Vidne om hendes onde Forhold kan udkræves.“

En hypotese

Med sin hjerneskade har Marie Grubbe haft svært ved at analysere en situation korrekt, og derfor foretog hun sig ting, der var impulsive, kritikløse og uovervejede. Hun sendte ofte bud efter Søren på tidspunkter, hvor Palle Dyre kunne have afsløret dem. Hun var i øvrigt ligeglad med, at Søren blev hånet og gjort til grin af resten af tyendet, da hun var ekstremt selvoptaget og uindfølelse i andres situation.

Som alle mennesker med svære frontale skader, havde Marie Grubbe ikke evnen til selvindsigt, og hun var slet ikke klar over det uhensigtsmæs-

sige i sine reaktioner. Derfor lærte hun ikke af sine mange fejltagelser, og hun rettede sig ikke efter irettesættelser eller råd. Ligesom Elliot havde Marie Grubbe sandsynligvis bevaret viden om moral og etik og kunne sikkert også ræsonnere normalt. I bevarede udtalelser af Søren Ladefoged antydes, at hun trods alt øvede en vis etisk indflydelse på hans liv.

Når Marie Grubbes egen far ønskede hende fængslet på Hammershus, kunne det foruden hævnmotivet også skyldes, at det var datidens „beskyttede bolig“. Her kunne hun i det mindste ikke mere skade sig selv. Faktisk var hun en stakkels kvinde, som ikke fik den hjælp, hun burde have haft, fordi man ikke forstod det, man så. Som et andet dyr blev hun udstødt af flokken.

En hjerneskade af denne type er det mest invaliderende, et menneske kan komme ud for, fordi følgerne berører evnen til „overlevelse“. Ingen af de nævnte personer havde evne til at klare sig selv. Uden at der behøver at være en intellektuel forstyrrelse, medfører frontallapslesioner en abnorm social adfærd og forstyrrelse i den personlige livsførelse, som berører det mest menneskelige, nemlig selvet.

Jeg kan naturligvis ikke *bevise*, at Marie Grubbe var hjerneskadet, eller hvornår hun i givet fald blev skadet, men hun havde alle symptomerne på at være det.

Hjælp mig, kære læser, med at bekræfte min hypotese – eller modbevis den.

Lise Ehlers er
neuropsykolog på Århus
Kommunehospital

